

DOM IN SVET.

Zabavi in pouku.

Izhaja po jedenkrat na mesec.

Štev. 3.

V Ljubljani, 20. marca 1888.

Leto I.

MORJE.

Glej, mórja ravan —
Široko to plan,
Kakó se nebó tam zreali!
In notri bleste
Se bistre vodé,
Ko srébrno-beli kristali.

In plašno oko
Boječe-skrbno
V ta brezdna se strašna ozira,
Ker v njih se podi
Trop morskih zveri
In zmajev druhal tu se zbira.

In dvojno gorjé,
Če se razsrdé,
Če trop se podmorski prepira;
Valovja bucé,
Prsé in bobné,
In zemlje podstav se podira.

Nebó se temni,
Grozi, oblačí,
In solnce na nebu medleva:
Široko čez plan
Blisk šviga strašan
In grom iz daljave odmeva.

In morje rohni
Ter trga vezi
In prsa togotno napenja;
Vihar ti grozeč
Pogubo preteč
Divjati peklensko ne jenja.

Oh v brezdnih pa ples
Pošastna ta zmés
Besneča tuleča obhaja;
In divji krohot,
Neznani ropót
Iz morja globine prihaja.

To dan je strašan!
In potnik plašan
V obúpu božanstvo zdaj móli;
Viharja pa šum
In roj ljutih trum
Besnéče razsaja okoli.

Pa — vshod se sveti,
Danica blesti,
Rešitev ljudem oznanjuje;
Oblaki bežé,
Valovi medlé,
In morje togotno — mirúje.

Utihnil je lom,
Pomiril se grom,
Blišči se spet morska planjava;
In ko bi nikdar
Ne bil še vihar,
Takó je vsa mirna širjava. —

Oj kakor morjé
Je tvoje srcé,
Če jeza navdaja te strastna;
Ta grozna druhal
Na dnú morskih tal
Pa tebi razvada je lastna.

Oj žalost! Vihar
Ti je gospodar,
Če besnost se v tebi razljuti;
Ti prsa kipé,
Očesa žaré:
Sovražnik razsaja ti kruti.

Ti lice bleđi,
Se čelo temni
In jad ti osrčje užiga,
Z očesa žareč,
Pogubno goreč
Togote zli ogenj ti šviga.

Še bratu gorjé,
Ki tvoje srce
V goreči tak plamen razpali!
Oj krôti si jad
Peklenski ta sad!
Naj v srcu ljubav se zrcali!

Bolislav.

Lepi dol.

(Nadaljevanje.)

III. Stanovitnost.

Sredi Trga pri izvirku reke Vipave je lep grad, lastnina slavnih grofov Lanthieri-jev. Tje se napoti Ivan po opravljeni službi božji. V veži je stalo že dokaj ljudi, ki so imeli opraviti pri gosposki. Notranji grad je bil Ivanu že iz mladih let dobro znan. Po hrastovih stopnicah pride pred grofovo sobo, pred katero stoji precej star, a vedno še postaven, nekako častitljiv služabnik.

»Smem li vstopiti k gospodu grofu?« vpraša ga Ivan.

»Kdo si, da te oglasim?« vpraša stari služabnik ter se mogočno vstopi pred našega gorjanskega velikana, hoteč pokazati mu svojega dostojanstva važnost.

»Ivan Kólar iz Jaznega dola sem, ki imam pismo za gospoda grofa, pa mu je moram neposredno izročiti.«

»Ivan Kólar iz Jaznega dola«, ponavlja služabnik premišljajoč. »Ali si morda sin ranjkega Primoža, pri katerem sem v mladih letih velikokrat prenočeval, ko sem imel še čvrste noge in sem

ljubil vaše gore zaradi divjačine. Tisto pa tisto: pri vas je žival, pa tudi zverjad doma. O mi to dobro vemo! Volk je navaden gost, tudi medved vas včasih obišče. To vam je bil včasih lov krog Ostrega vrha! In pri Kólarjevih smo počivali ter tudi prenočevali. Kako je sedaj gori?«

Služabnik bi bil še mnogo vprašal, kajti Vipavci so že od nekaj po svoji naravi zelo zgovorni, a po naključji je stopil grof iz svoje sprejemne sobane, v kateri je imel opraviti z navadnimi ljudmi, svojimi podložniki in pri tem zazrl nenavadno Ivanovo postavo. Ivan se mu prav dostojno prikloni in ko grof poleg njega obstoji, predstavi se kar sam, kakor je imel pri vojaki navado. Grof mu namigne in gre pred njim v veliko sobano.

V sprejemni dvorani opazuje grof z veseljem vojevito Ivanovo zunanost, potem pa vpraša prijazno: »Kdo si in česa želiš?«

Ivan navajen od vojakov govoriti kratko pa določno, pové, da je edini sin in dedič rajnega Primoža Kólarja

iz Jaznega dola, da je služil dvajset let pri vojaki in prišel pred par dnevi od tam na dom svojega očeta s tovarišem Martinom, da hoče poravnati zaostalo desetino in da se priporoča grofovi milosti. Izroči tudi polkovnikovo pismo, katero čita grof z zanimanjem. Vsebina pisma morala je biti grofu zelo po volji, kajti jasneji postaja njegov sicer resni obraz in prečitavši je, podá Ivanu roko. »Ti torej si junak, katerega hrabrosti gospod polkovnik ne more prehvaliti! Presvitla cesarica ti je bila milostna, da te je odlikovala s častnim priznanjem in jaz, meniš, da bom jemal desetino od tega, česar niti pridelal nisi? Nikdar! Lepi dol naj bode desetine prost, dokler mu bodeš ti gospodar.« Razume se, da se je Ivan spodobno in ves ginen zahvalil. S kako lahkim in veselim srcem je stopal po stopnicah ter hitel na prosto pozabivši celo novega znanca, grofovega služabnika!

Trg je bil našemu junaku že z mladega dobro znan in tudi priljubljen, kakor sploh Vipavska dolina. Zato ga je zelo vleklo, da bi si ogledal posameznosti in videl spremembe, ki so se tu dogodile. V Trgu samem je večinoma vse tako, kakor nekdanj. Kolikor dalje ogleduje, toliko bolj domače se mu zdi vse. — Kako se mu napolni srce s sladkimi čustvi, ko se podá popoludne ven iz Trga na prosto! Povsod vidi sadno drevje, povsod upognene vinske trte, povsod se mu kaže nenavadna rodovitnost zemlje. »Srečni ljudje, na katere se tako vsiplje blagoslov božji! Kak razloček je pač med to rodovitno in mojo pusto dolino! Kako prijetno bi bilo živeti tu!« Tako premišljuje Ivan, ko stopa zaradi vročine, in ker se mu ni mudilo, prav polagoma proti cerkvi, da se vdeleži popoludanske službe božje. Kako milo mu je bilo pri srcu, ko je slišal znano

petje, ko se mu je zdelo vse tako ljubo, prisrčno!

Izstopivši iz cerkve je ravno delal dalje načrte za ostali del dneva in za prenočevanje, ko opazi, da se ljudje ne razhajajo, kakor sicer, ampak postajajo po ulicah. Razloči se tudi godba, priprosta sicer, pa vendar vabljiva za mlade in lahke noge: kaj je neki? Prihodnji dan je somenj in danes je priredil nek krčmar veselico, zanašaje se, da dobi mnogo gostov: godce je najel, tako priljubljene mlademu vipavskemu svetu; tudi plesišče je bilo napravljeno, kakor je še dandanes navada, akoravno ne hvalevredna. V tem kraji je veselje do plesa silno močno in le tako si moremo razlagati, da so gosposke tako zabavo trpele, akoravno niso bile ž njo zadovoljne. Leto, v katerem se je vrnil Ivan domu, bilo je rodovitno in vina je obetalo veliko, zato je bil Vipavec to jesen kaj dobre volje.

Radovednost vodi tudi Ivana do tega zbirališča veselega sveta, ne da bi ga zanimalo kaj drugega, kakor spoznavanje ljudi. Tje prišedši najde na prostem napravljen oder, obdan od vseh strani z ljudmi, ki so radovedno gledali plesalce. V ozadji na klopi sedi šestero godcev. Kadar zagodejo, začne se táko vrtenje in poskakovanje, da oder kar škriplje. Ivanu je prijetna zabava, ko vidi gnjesti se toliko ljudij okrog plesišča: toda kmalu čuti, da zanj ni tako veselje, kateremu nikdar ni bil prav prijazen. In sedaj je čas preresen, prihodnost njegova bode trda in težavna. Že misli oditi in se umakniti gnječi, ko pridrdra blizu mimo plesišča po cesti kočija, katera se je po vnanjosti Ivanu zdela grofova. Tako je tudi bilo: sedela sta v njej grof in grofinja, spredaj bil je samo kočijaž. Ko pride kočija dosti blizu našemu kraju, veli grof kočijažu,

naj počasi vozi, kajti videti hoče, kako si delajo ljudje kratek čas. Plesalci, ugle-
davši gospoda grofa in njegovo milostno
soprogo, zavriskajo navdušeno in godci
zatrobijo svoj pozdrav. Kočijaž ozira
se tudi radovedno v gnječo ljudij in
ne pazi dovolj na čila konja. A ta
dva se prestrašita zaradi nenavadnega
hrušča in mahoma odskočita v stran,
da prvi konec kočije kar odleti iz prej-
šnjega tira. Kočijaž se zaziblje in —
že je na tleh; sreča, da sta konja po-
tegnila v stran, sicer bi ga voz moral
zgrabiti. Grof in grofinja sta v veliki ne-
varnosti, kajti konja se bodeta še bolj
oplašila, ker ju nikdo ne drži za vajeti.
Grozen prizor! Strah se polasti veseleče
se množice. A kmalu se obrne njena
pozornost na drug predmet.

Z neznano hitrostjo zažene se orjašk
mož proti cesti, kjer se je imela zgoditi
nesreča. Konja odskočivša za nekaj ko-
rakov v stran, sta nekoliko zastala in
ravno hotela udreti jo naravnost naprej,
kar zgrabi enega izmed njiju nenavaden
mož za uzdo, da konj obstoji, kakor tudi
njegov tovariš. Bil je Ivan, ki je ob
pravem času prihitel na pomoč in rešil
grofa preteče nevarnosti.

»Hvala ti, Kólar! te dobrote ti nikdar
ne pozabim,« reče grof, bled kakor zid,
ko se zavé. Grofinja bila je v nezavesti.

Ivan ne čaka poziva, vsede se na
mesto prestrašenega kočijaža, pa obrne
in pelje pred grad. Izročivši konja ni
čakal zahvale ali plačila, odšel je.

A na večer ga najde služabnik gro-
fov in ga pelje k gospodu: »Moj oskrbnik
je že star, govori med drugim grof, skrbeti
moram za naslednika. Prevzemi to mesto,
privadil se boš kmalu in pridobil, česar ti
še manjka. Lepi dol ni vreden tebe, pusti
ga in privedi tudi svojega tovariša tu
sem, služba zanj se bo že dobila.« Ivan
hoče ugovarjati, toda grof mu seže v

besedo rekoč: »Nimaš nikakšnega ugo-
vora: vem, da je za te tako prav; jutri
nastopiš svoje mesto, prenočiš pa pod
mojo streho.«

Kako je moralo biti Ivanu pri srcu,
ko je prevdarjal dogodke tega dne, predno
je legel spat! Grofov oskrbnik, to je
služba, katero bi mu zavidal vsak urad-
nik. »Z malenkostno uslugo te časti ni-
sem zaslužil, ne sprejemem je. In moj
sklep! Moj ljubi dom in domači dol!
Želja mojega očeta — — ne, ne! Lepa
je Vipava in še lepše je vabilo grofovo:
a prost biti pod prosto kočjo, svoj go-
spod pod očetovsko streho, tega ne za-
menjam za nobeno čast. Jasno glavo
imam in krepke roke, to mi je dosti
za srečno življenje. Bog mi je dal še
dobrega prijatelja: kaj hočem več?«

S trdnim sklepom, da ne bode sprejel
častne ponudbe, stopi drugo jutro Ivan
pred grofa ter se zahvali za ponudbo
kakor za zaupanje; prosi pa, naj mu
visoki gospod ne zameri, ako se ne
more ločiti od srečno dobljenega do-
movja.

Grof skoro ne verjame, da govori Ivan
resnico; prigovarja mu tudi še danes.
Toda ta je stanoviten in nepremakljiv.
Končno si izprosi za spomin dve puški,
za-se eno in drugo za Martina, kakor
tudi dovoljenje, da bode smel prosto
streljati divjačino kakoršno koli.

Z veseljem mu dá grof to dovoljenje
ter ga izpusti zagotavlja ga svoje ne-
prestane naklonenosti.

Popoludne poslovi se Ivan od prijaz-
nega Trga, v katerem je v kratkem času
toliko doživel. Ker je bil ta dan somenj,
nakupil si je bil vseh potrebnih rečij in s
težkim bremenom obložen napotil se
domu. Nesel je obe puški, mnogo hiš-
nega orodja, kakor: sekire, pile, svedre,
klešče, žreblje, ključavnice, lončene in
steklene posode, tudi velik kos debelega

sukna in še več platna, pa obilo živeža.

Še-le proti večeru dospe do vrha. Čim bliže je Jaznemu dolu, tem bolj se mu mudi; vznemirjajo ga plašljive misli, kojih se ne more znebiti. Gosti oblaki prepregli so nebo, bila je že temna noč, ko se bliža Jaznemu dolu.

IV. Napad.

Martin je v nedeljo ostal doma, kakor mu je bil veleval Ivan. Ko se je naredila noč, sam ne ve, kako mu je; čuti se osamljenega in boji se, pa ne ve česa. Strah ga je. Kaj rad bi priprl vežna vrata, pa teh ni; zato pa primakne k vratom svoje spalnice Ivanovo prazno posteljo in naloži na njo obe skrinji. V ponedeljek zjutraj takoj nabrusi sekiro ob trd kamen, teše in zbija velika vežna vrata, katera vdene in z močnim kolom od znotraj zapahne. Popoludne izplazi se skozi luknjasto streho na prosto, pa ogleduje kočo od zunaj in presojuje, kje bi se še mogel prikrasti noter tat, ki bi uporabil njegovo odsotnost. Močni železni križi v oknih vdelani so v kamen, torej bi tu ne bilo lahko vlomiti. Prebiti vrata, katera je ravno izdelal, zdi se mu nemogoče.

»Ivan ni mogel vedeti, da bom naredil tako trdna vrata, za to mi je veleval ostan doma; v sedanjih okoliščinah pa stopim brez skrbi v Mrzlo jamo po led in nabere potom hrušek za večerjo. Potem bo skoraj čas, da mu grem naproti. Hud bo gotovo, da ga ne slušam in ne ostanem doma, pa saj ne morem drugače. Vedi Bog, kako težko se je obložil. O Ivan, kako dolgočasno bi bilo tu brez tebe! Danes je še-le drugi dan, od kar te ni, pa zdi se mi cela večnost.« Tako govori Martin s sekiro pod pazduho gredé v Mrzlo jamo. Urnost stopinj kaže, da mu gre ta govor iz srca.

Nekaj pozneje prisope opirajoč se na debel rogovilast drog po isti poti nazaj obložen z ledom in sadjem. Mimo Ciganske jame gredočemu zdi se, kakor bi slišal v votlini govorjenje. Ustavi se in posluša.

Izpod oblakov udari mu na uho krik žerjavov, ki leté visoko nad njim proti jugu.

Misleč, da ga je varal krik selečih se tičev, pomiri se, nese led v kameniti vodnjak pred kočo, nasloni rogovilo zadej za kočo na streho, sadje pa spravi v bližnji grm.

Na ročnik sekire se opirajoč napoti se iz doline Ivanu naproti. Z vrha se ozre v dolino nazaj. Pa kaj vidi tam doli?

Umazana in razcapana človeška bitja plazijo se drugo za drugim iz Ciganske jame.

»Tri sto bomb in granat! To so podzemeljski netopirji, to so cigani! Kaj hočejo tu? Mislijo mar pokuriti še to hišno orodje, kar ga je ostalo, onesnažiti kočo, ki sva jo očedila z velikim trdom? To ne bo tako! Ivan mi je izročil kočo v varstvo in varovati jo hočem, če mi velja tudi življenje. Zdaj moram pokazati, kdo ima pravico v koči, vi ali jaz?«

Martin teče v dolino, kar najhitreje more. Veter odnese mu klobuk, pa nima časa pobrati ga.

Pred kočo stojé cigani in se jezé zaradi zabitih vrat; Martin pa spleza od zadej po prislonjeni rogovili na streho, potegne jo za seboj in pride s to in sekiro oborožen na sprednjo stran strehe. Zadnji čas je prepričati cigane, da imajo vežna vrata drug namen, nego da bi se snela in požgala. Najmočnejši iz med njih nosi debel kol na rami. Po petelinovem perji, katero ima potakneno po luknjastem klobuku, sklepa Martin, da je vodja

umazane druhali. Že je ugledal špranjo, v katero zatika svoj drog, da bi preklal na debelo iztesana vežna vrata.

»Za te in za tvoj drog pač nisem delal vrat«, reče Martin in udari srdit »petelinastega« po roki.

Kakor bi bilo vse zabolelo, zatulijo cigani vsi kakor iz enega grla, najbolj pa poveljnik sam. Kamenje lučajo v Martina, ki beži čez vrh strehe na drugo stran, potoma pa pobira kamenje, ki je ravno obtičalo v prepereli strehi.

Tudi cigani pritekó na nasprotno stran koč. Razsrjeni vodja je prvi tam, pa tudi tu nesrečen. Dobro namerjeni Martinov kamen zadene ga v boso nogo, da jo od bolečine vzdigne, kakor tepen psiček in skače po zdravi ostali nogi.

Le malo časa brani Martin svoje novo stališče, potem pa se mora zopet umikati, ker leti kamenje vanj čedalje gosteje. Raz sprednjo streho vidi zopet cigana, ki lomi mrežo pri oknu. Nad njim zavihti Martin težko rogovilo, pa ta hip zgubi ravnotežje in padel bi bil raz streho, da ni spustil rogovile iz rok in se vjel.

Od orožja ima Martin le še sekiro. Hrbet ga boli in topla kri teče mu od pobitega čela, pa še leti kamenje vanj. »Tako ne bo šlo dalje«, misli si in se spusti skozi luknjo v podstrešje. Tu posluša, kaj se godi zunaj, pa zasliši šumenje na voglu strehe. Brez posebnega truda prodril je slabo streho z roko, pa telebnil nadležnega cigana raz streho pod kap.

Temu nejednakemu boju sledi Martinu tolikanj potrebno premirje. Martin upa si iz podstrešja v »hišo«. Ko od tam skozi okno ciganov več ne vidi, pogleda tudi pri stranski sobi na nasprotno stran. Tudi tu jih ni več. Že si mane roke misleč, da je odgnal mnogobrojnega sovražnika. »Kaj bode rekel Ivan na to?

Z lepa bi jih bil odpravil, tako bo rekel, pa bi imel zdravo kožo. Mogoče, da bi bilo res bolje z lepa ravnati ž njimi, pa jaz nisem za to. Drugače bi bilo, če bi bil Ivana slušal in ostal doma, tedaj bi me ne bili tako iznenadili. Kam so li šli? Pač ne mislijo napasti Ivana? No, ta bi jim pokazal! Kako me peče hrbet! Kri si moram odmiti z obraza. Zunaj je tema: sedaj smem po led pred hišo.« Martin pogleda pri oknu ven; pa kaj zagleda?

»Joj meni, joj meni! koč gori, koč gori!« kliče prestrašen in hiti v podstrešje. Dim zapre mu skoraj sapo. Vendar s silnim naporom prerine se še na prosto. Zopet je vrh strehe. Krohotaje pozdravi ga divja druhal, ko ga ugleda sredi plamena.

Nezmožen, da bi govoril vsled dima, vročine pa tudi vsled studa nad peklen-skim veseljem bolj pošastim kakor ljudem podobnih ciganov, zavihti Martin sekiro, svoje zadnje orožje, pa jo vrže z vso močjo med napadnike.

»Ivan, Ivan! kje si, angelj varuh moj?« kliče Martin, dalje ne more govoriti, dim in vročina zaprla sta mu sapo. V nezavesti zdrči po žareči strehi svojim preganjalcem pred noge. Na novo se zakrohota besneča druhal ciganov.

»Martin, ne udaj se! takoj te bom rešil«, zakliče Ivan gromečim glasom z Jaznega vrha svojemu tovarišu; pa ta ne sliši več.

Misleč, da je pogumni mož mrtev, zadene cigan Martina na ramo in beži ž njim za svojimi tovariši v Cigansko jamo, da bi ne bil živa ali mrtva priča njih dvojnega zločina.

Ivan je prišel prepozno; ciganov, pa tudi Martina ni več. Prešine ga žalost. Sede na skalo in milo joka za tovarišem Martinom. Kaj je v primeri s to izgubo plamen, ki uničuje streho? Streha na-

domesti se z novo boljšo; zvestega Martina pa ne nadomesti nikdo.

Iz tugovanja predrami ga močan dež, ki pogasi ogenj in reši tako spodnje, za stanovanje odločene prostore; južni del koče, nekdanji hlev, pogorel je popolnoma.

Spati mu to noč ni mogoče. Če tudi za nekaj trenutkov zatisne trudno oko, takoj ga zopet predramijo strašne sanje, ki mu pred oči stavijo v grozovitih po-

dobah poslednje dogodke. Zdaj ga vedejo na sredo strme ceste, kjer se junaško ustavi, da pot prestriže splašenim konjem; ko zopet zadremlje, obdajajo ga visoko švigajoči plameni, iz katerih ne more uiti. Najbolj pa mu spanje bega osoda ljubega prijatelja, zaradi katerega se je bil še posebno odrekel blagodušni ponudbi hvaležnega grofa. Njegove misli so vedno pri tovarišu.

(Nadaljev. prih.)

Iz burkaste preteklosti Mihe Gorenjskega.

(Nadaljevanje.)

II. Pregraja na državni cesti.

Hišno poslopje Mihe Gorenjskega stoji na levi strani državne ceste, ako greš proti Gorotanu. Ob koncu hiše na desni strani so napravili necega leta novo cestno pregrajo. Običajno je, da zaznamujejo novo zgradbo z dotično letnico. Kakor se lahko vidi n. pr. na brzojavnih kolih, tako tudi takrat zagleda Miha neko jutro nov napis na navpičnem kolu kraj nove pregraje. Zares lepo je bila s črno barvo napisana letnica. Mihi se precej zdi, da je to delo Rudolfa Tankega. Brž gre v pisarno in vpraša odpravnika, ali vé, kdo je napravil ta napis zunaj na cestni pregraji? Tanki hitro odvrne: »Jaz«. Miha se vstopi bliže, podpré obe roki ob lediji in pravi: »Tako? Ali ne veste, da državnih zgradb ne sme nikdo namazati?« Tanki se izgovarja: »Saj me je cestar sam naprosil, da mu storim to ljubav.« Miha na to: »To ni mogoče; kajti cestar mora še-le skrbeti, da se državne reči ne poškodujejo. Sicer Vam pa želim le

srečo v tej zadevi. Imeti utegneta še kake sitnosti zaradi tega; državni go-spodje so strogi.«

Sitnosti res pridejo. Miha je vedel, od kod se dobijo najhitreje.

Malo dni potem pride v pisarno cestni nadzornik ter popraša poštarja, ali mu je kaj znano, kdo bi bil napravil oni napis na pregraji? To se Tanki premikuje po stolu, začuvši tako vprašanje! Miha ga dregne z nogo, češ, naj molči; sam pa odgovori nadzorniku: »Meni samemu se to čudno zdi, da je kdo tako predrzen. Videl pa jaz nisem nikogar.« Dalje nadzornik ne sili v poštarja, ampak odide; Tanki pa sedaj lože zasope.

Toda ubogi Tanki diha samo en dan nekoliko prosteje. Drugi dan namreč obstane (po Mihovem nasvetu) orožniška obhodna straža pred pregrajo skrbno jo ogledovaje. Miha zagledavši to skozi okno pokliče brž Tankega ter mu pokaže orožnike. Tanki vzdihne: »Za božjo voljo, kaj mi je storiti? Jaz se bom kar udal.« Miha ga hitro tolaži, češ, naj le

miruje, dokler ga nihče ne vpraša naravnost zastran popisane pregraje. In res, sreča, orožniki tiho odidejo, ko četovodja zapiše nekaj malega v svoj zapisnik.

Še ta dan nasvetuje Miha Tankemu, naj poprosi mizarja, ki ravno nekaj popravlja pri hiši, da bi potegnil parkrat z obličem po kolu, ter tako odstranil številke. Mizar bo to gotovo rad storil, zlasti še, če mu dá zato kak novčič. Tanki ves vesel odvrne: »Saj res, pa bo vsega konec!«

Tankega zapustivši, gre Miha naravnost k mizarju, da mu naznani, česa bo prišel odpravnik k njemu prosit ter mu prepové udati se njegovi prošnji. Izgovori naj se, da se državnih naprav ne upa lotiti, ker je to menda ostro prepovedano.

Kmalu pride Tanki s svojo prošnjo in ponudi mizarju precej drobiža, ako mu stori to ljubav. Toda mizar se ne dá podkupiti. Tanki je zavoljo tega ves iz sebe.

Vse kar se je do sedaj godilo gledé cestne pregraje, pové poštar svojim prijateljem, nekaterim uradnikom. Tedaj se ti dogovoré, da pridejo necega dne kakor komisija ograjo pregledavat.

In res! Poštar in odpravnik sedita ravno v pisarni, kar pride nekaj gospodov mimo oken. Miha vpraša Tankega, ali vé, kam gre ta družba? Jedva je Tanki odvrnil, da mu ni prav nič znano, že obstanejo vsi ravno pred pregrajo. »Joj meni, pred kolom stojé!« zatarna Tanki ozrši se skozi okno. »Vendar molčite«, zakliče mu Miha, »saj se boste še izdali.«

Ogledavši pregrajo pridejo gospodje v poštarjevo gostilnico. Precej vprašajo

gospodarja, ali se mu kaj dozdeva, kdo bi bil napisal letnico na navpični kol državne pregraje? Miha odvrne v pričo Tankega: »Saj vendar nisem jaz čuvaj cestne pregraje, da me že vsak pride vpraševati zaradi tega kola! Sicer pa, da bomo imeli vendar slednjič mir, zavežem se v pričo slavne komisije, da bom v 24 urah dal postaviti nov kol v pregrajo.« Komisija je s tem predlogom zadovoljna, vendar še zahteva, da naj ji poštar svojo ponudbo pismeno predloži in Tanki naj se podpiše za pričo. S tresočo se roko stori to, če tudi se mu je lice tekom te velevažne komisijske obravnave močno razvedrilo.

Isti večer je luna prav lepo sijala. Tedaj povabi Miha Tankega na delo, rekoč: »Gospod Tanki! Sedaj greva nov kol delat. Vzemite skledo gorke vode, raskavo cunjo in kos mijla. S tem se postavite pred kol, jaz pa se vstopim na tisti kamen pri vodnjaku na stražo. Vi drgnite in zbrisujte številke na kolu, kolikorkrat bi pa jaz zaklical »pst«, skočite v jarek za cesto, vlezite se na trebuh in se potuhnite: kajti vsake nevarnosti se moramo ogniti.

Delo se prične. Toda v par minutah zasliši Tanki že »pst« in — smuk v jarek! Nagajivi Miha spravi Tankega še tolikrat v jarek, da se mu slednjič že začne zares smiliti. Do takrat Tanki tudi številke popolnoma zdrgne.

Drugo jutro, ko se dan zasvita, gre Tanki hitro kol ogledavat. Ves oveseljen pride potem k Mihi rekoč: »Gospod poštar, prav nič se ne pozna. Ali bi ne bila midva mogla tega že pred storiti?« Miha mu odvrne: »Seveda, pa kaj, ko nama ni hotelo na misli priti!«

(Nadaljev. prih.)

Uvéli cvetki.

Uo gleda moje te okó,
Cvetlica revica uvéla,
Solzice gorke pritekó
Na lica moja obledéla.

Preskrbno tebi slednji dan
Je roka moja prilivála;
Ko mótril sem tvoj cvet krasán,
Se duša mi je radovála.

Pa pade slana neko noč,
Cvetlic je dokaj zamorila,
In oh! strupena njena moč
I tebi smrt je provzročila . . .

Zdaj tu ležiš mi strta vsa;
Kje tvoj je vonj in kje lepota?
Oh, smiliš se mi v dno srcá,
Cvetlica, vela ti sirota!

In vendar, vboga cvetka ti,
Sem k tebi jaz prerad hojujem,
V osodi tvoji žalno si
Osodo svojo zasledujem . . .

Glej, kakor tebi, prav takó
Telo je meni cvetno bilo
In srca srečnega hudó
Nikdár nikako ni grenilo.

A vdrlo ná-me je gorjé,
Telo slabotno zdaj mi hira,
In vbogo revno to srcé
Prebritke žalosti umira.

Zatorej, ko te vzrè okó
Cvetlica, revica uvéla,
Solzice gorke pritekó
Na lica moja obledéla . . .

Janko Leban.

Izgovarjanje končnice opisovalnega deležnika.

(Konec.)

Ako se oziramo na slovnice sedanjega veka, ne izvemo dosti novega. Kopitar kaže v svoji slovnici (Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, 1808, str. 179 in 180), da v preteklem tvornem deležniku najbolje storimo, ako pišemo *l* in ne, kakor govorimo *v*,¹⁾ gledé izgovar-

janja pa daje razna pravila. — Odločneje priporoča Metelko (Lehrgebäude der slovenischen Sprache, 1825, str. 6) čisto izgovarjanje *la*, ter se sklicuje na druge Slovence in nekatere Dolenjce.¹⁾ Murko

¹⁾ On piše: »Die männliche Flexionsendung der Participiorum perf. act. ist der einzige Fall, wo wir das *l* zwar schreiben, aber ein *v* sprechen. Unsere ersten Schreibemeister haben in diesem Falle das *l* theils aus der oben von Paglovic angegebenen Ursache, theils weil sie nicht allein für Krainer, sondern auch für Kroaten, die das reine *l* sprechen, zu schreiben glaubten, gebraucht, und ein Blick auf die oben S. 149 angeführte Probe überzeugt uns, dass es rathsamer sei, diese uns nicht mehr irrende und das Studium unserer Grammatik uns selbst,

bei weitem mehr noch aber den übrigen Mit-Slaven, ungemein erleichternde kleine Abweichung von dem übrigens freylich auch herrlichen Grundgesetze: Schreib wie du sprichst, beyzubehalten: denn es handelt sich nicht nur darum, statt *l* ein *v* zu schreiben, auch der Vocal, der dem *l* vorangeht, wird nicht so gesprochen, wie er dasteht: darüber gäbe es denn wieder Regeln und Ausnahmen ohne Ende, die, wenn das *l* beybehalten wird, alle entbehrlich sind.« Prav tako bi lahko bil rekel: tudi pravila za izgovarjanje so vsa nepotrebna, ako izgovarjamo čisti *l*. Seveda tega Kopitar ni rekel.

¹⁾ Lehrgebäude der Slovenischen Sprache 1825. str. 6 in 7: »Das *l* wird in den meisten

(Theoretisch-praktische Grammatik der slovenischen Sprache, 1843, str. 6 in 7) priznava, da se *l* izgovarja za *v*, a ne vselej in ne povsod.¹⁾ — Levstik piše v enakem smislu (Die slovenische Sprache in ihren Redetheilen, 1866, str. 2.²⁾ — Janežič poroča, kot vesten slovničar, da se naš pisani *l* izgovarja kot *v* v določenih slučajih (Slovenska slovnica, 1869, str. 13.³⁾ — Obširneje in natančneje

Gegenden Krains in einigen Fällen als ein *v* ausgesprochen, und zwar so, dass der davor stehende Vokal oft eine Veränderung leidet. . . Den Fremden, die unsere Sprache lernen, wäre zu rathen, dass sie die manchmal nur aus grammatikalischer Rücksicht geschriebenen *l* sammt dem davor stehenden Vocale immer rein aussprechen sollen, so werden ihnen alle obige Aussprache betreffenden Regeln entbehrlich, und sie haben nebst vielen anderen Slaven auch einige Unterkrainger auf ihrer Seite, als: die Bewohner um Joannisthal, St. Veit, Sittich u. s. w., die das *l* in der Aussprache immer rein hören lassen.

¹⁾ Das reine *l* wird in folgenden Fällen zwar geschrieben, aber wie ein *u* gesprochen: (tu našteva slučaje). Potem v opazki: Wir Slowenen weichen aber in diesem Falle von dem unsübrigens heiligen Grundgesetze: Schreib, wie du sprichst, ab: weil in der weiblichen Participialendung, z. B. sim dala, spala, terpela u. s. w. das reine *l* wieder hervortritt, und auch als Endbuchstabe in allen übrigen Wörtern, wie z. B. in détail, prijátel, gníl, vesel u. s. w. in mehreren Gegenden von Steiermark gesprochen wird; vorzüglich aber, um uns jenen Slawen, welche das reine *l* sprechen, zu nähern, und uns und ihnen gegenseitig das Studium der Grammatik zu erleichtern.

²⁾ Das *l* wird als *v* (*u*) ausgesprochen am Ende der Wörter, mag nun vor dem *l* ein Selbstlaut oder ein *r* stehen: dál je, er hat gegeben, pôsel Dienstbote, odperl je, er hat aufgemacht. — Im Wessenfalle der Zwei- und Mehrzahl bei weiblichen und sächlichen Nennwörtern wird das *l* deutlich ausgesprochen: dékel, der Mägde, igel, der Nadeln, dél, der Arbeiten, von: dekla, igla, délo.

³⁾ *l* se lastnega glasu včas iznebi in kakor *v* (*u*) izrekuje, to pa: a) v koreniki pred so-

Šuman, ko piše (Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni, 1882, str. 55): »Neomehčani glasniki *r l n* odgovarjajo istim glasnikom nemškega in latinskega jezika razun glasnika *l*; ta še ima v poljskem, ruskem in deloma českem jeziku posebno trdost, ki jo zaznamujó *ł*. Kakor sodi Baudouin de Courtenay, ki razun občega jezikoznanstva zna ruski in poljski jezik in je po dotičnih krajih potoval, se govori ta trdi *ł* tudi v srednjem in spodnjem Kranjskem še dandenes, da se je govoril v 16. stoletji, pričata Trubar in Bohorič. Imamo tedaj omehčani *lj*, srednji *l* in vsaj deloma trdi *ł*, n. pr. łani; po večini pa samo srednji evropski ali nemški *l*, in omehčani *lj*. Na Gorenjskem se govori mesto *ł* w: blato bwato, pred soglasniki in na koncu ů, n. pr. ilů, jů rod. jiwa; tudi srednji *l* se na Gorenjskem enako izgovarja: živalů živaů. Na Rezijskem se govori *l* mesto *ł*: bral, dal, bil (bêlů), šál, šêl t. j. stsl. šŷlů.«

Ali moremo torej iz slovničarjev sedanjega veka kaj povzeti? Izvzemši Metelkoto ne nasvetujejo slovničarji izgovarjanja v posebnem smislu, ampak samo poročajo. Kaj pa narod, kaj ljudstvo? 1. V nekaterih krajih še sedaj izgovarjajo *l*. 2. Nekateri izrekajo mestu *l*-a *v*. 3. Najbolj navadna je izreka *v*-a s spremenjenim vokalom pred njim. Tako nastanejo oblike: delov, kazov, ušov, prišov, mestu: delal, kazal, ušel, prišel.

glasniki; b) na koncu besedi, vendar je treba v pravilni izreki vsaj samoglasnik pred *l*om razločno izgovarjati, naj si je zategnjen, predtegnjen ali breznáglasen, n. pr. dál—dáv, igrál—igráv, délal—délav, jél—jév, terpél—terpév, mil—miv, ljubíl—ljubiv.

Prosto ljudstvo *l* v breznáglasnih in predtegnjenih zlogih s predstoječim samoglasnikom vred sploh kakor *ov* ali *u* izrekuje, česar pa pravilni izreki ne kaže posnemati, n. pr. delal—delov; terpél—terpov, terpu; ljubíl—ljubov, ljubú.

4. Mnogi stopé vokal in končni *l* v *u* n. pr. *vidu*, *hodu* za *videl*, *hodil*. 5. Ob ogrski meji se ravnaajo bolj po hrvatski izreki n. pr. *delao*, *približao*, *učinio* za *delal*, *približal*, *učinil*. 6. Mnogi sedaj to, sedaj drugo izreko rabijo.

Kako naj torej izgovarjamo končnico opisovalnega deležnika, ko je taka razlika in nedoslednost povsod?

Najboljša izreka je *l*. Oziram se na te-le razloge: 1. ker se *l* še izgovarja po nekaterih krajih; 2. ker je izreka na *l* zgodovinsko dovolj opravičena; 3. ker moramo biti doslednji, in bi se edinost sicer težko dosegla. Poprijeti bi se morali ali izreke na *v* n. pr. *delav*, *hodiv*, *rekev*, ki je pa gotovo bolj prisiljena kakor na *l*; ali bi morali vse končnice na *u* izrekati n. pr. *delu*, *hodu*, *reku*. Zoper to izreko so zategnjene končnice deležnikov na *al*, *il* in *ul* n. pr. *dal*, *pil*, *učil*, *prodal*, *čul*, *plul*. Tu bi morali izjemo napraviti, in bi pravilo ne bilo splošno. Sicer bi pa tak izgovor tudi ne bil blagoglasen; 4. ako bi se pa vendar katero teh pravil sprejelo, morali bi doslednji biti tudi v izreki a) samostalnikov na *l*. N. pr.: *val*, *tal*; *sel*, *orel*, *vrzel*; *bil*; *mol*, *dol*, *sol*, *vol*; *žul*; b) pridevnikov na *l* n. pr.: *mal*, *bel*, *zél*, *čil*, *vrl*; c) deležnikov pridevniške moči: *ovel*, *vsehel*, *ogorel*; d) rodilnikov besed: *dekel*, *igel*, *vodil*, *pravil*, *kril*. Kako bi izgovarjali »*vrl*«? Kaj bi pesniki počeli z besedo »*zrl*«, ki bi jim napačno brana ves stih pokazila?

Vsakdo razvidi, da se tako pravilo ne more vpeljati za splošno rabo. Edinost je pa vendar-le silno potrebna. Slednjič bi nas tudi ne moglo nič ovirati, da bi tako pisali, kakor izrekamo. Nekateri bi še dalje šli in bi zahtevali, da se mora *l* tudi pred vokali za *v* brati, kar se po Gorenjskem pogosto sli šj, n. pr. *šva*, *delava*, *tekva*.

Zdi se mi tudi *l* bolj blagoglasen kakor *v*, ker napravlja govor gladek in tekoč.

Izreka *l*-a bi si v govor lahko pot napravila. Mnogo olikancev ga že izreka. Trebalo bi torej še one pridobiti, ki se mu protivijo. Govoriti bi se moralo takisto v zborih in skupščinah, v cerkvi in šoli. Polagoma bi se ljudstvo temu privadilo. Narečja bi s tem tudi nič ne zgubila na svoji pravici, lepoti in zanimivosti.

Nekateri ugovarjajo, da je ljudstvo proti tej izreki. Meni se ne zdi ta trditev resnična. Poznam nekatere duhovnike, ki *l* izgovarjajo, in ljudstvu je to všeč, da-si se mu je morda v začetku čudno zdelo.

Da bi se *l* res dal vpeljati v govor, pričajo Nemci. Nemški jezik se deli v mnogo narečij, in vendar imajo vsi Nemci enak slovstveni in občevalni jezik. Ali bi ne mogli tudi pri nas tega doseči? Treba-li, da govori vsak svoje narečje? Višjim smotrom se morajo umakniti manj važni, splošnemu jeziku pa se morajo ukloniti svojstva posameznih narečij. Tako postane jezik vsakemu umljiv.

Da se resnica prav spozna, je treba čuti dva zvona. Jaz bi jih želel še več: Sloga jači, nesloga tlači. Zato težko pričakujem one dobe, ko bo jedna slovnica veljala vsem Slovencem.

V. S.

Dostavek uredništva. S tem sestarkom, ki je po namenu gosp. pisatelja bolj praktičen nego strokovnjašk, naj bi se začela v „Dom in Svetu“ daljša vrsta jezikoslovnih, občeumevnih razprav, ki bi se pečale z najvažnejšimi vprašanji in nam kazale pot do tako potrebne jezikove edinosti. Torej: *Vivat sequens!*

Gledé tega sestarka samega počem naravnost, da se vjemam z načeli gosp. pisatelja, akoravno mi je zelo v čisljih veljava gospoda o. Škrabca, ki zagovarja nasprotno pravilo. Menim pač, da enako kakor jaz, misli večina slovenskih govornikov in pisateljev. Lepo je seveda, ako hoče biti učenjak do pičice dosleden, a prav v našem vprašanji je to nemogoče. Po pravilu „piši kakor govoriš“ ne moremo se

ravnati popolnoma v slovenskem jeziku, kakor menda tudi ne v drugih. Kdo izgovarja nedoločnikovo končnico, n. pr. delati itd.? Ali naj jo izpuščamo v pisavi? Izgovarjanje hoče biti lahko, kratko in gladko in sicer toliko bolj, kolikor manj se govornik zaveda jezikovnih zakonov. Pisava, ki nam kaže govor nekako vzorno, brez stoterih napak vsakdanje govorice, ne more biti samo natančni obris, ampak mora biti vzvišena, lepa in prava jezikova podoba. Prav tako mora pa tudi pravilno izrekovanje ravnati se po jezikovnih zakonih in po zakonih blaglasja. Ako dela narod večinoma kako napako, ne moremo precej reči, da je ta napaka postala zakon. Da se izgovarja končni l kot v, temu je gotovo vzrok nekaka hitrost in lahkota, ki se ne kaže samo v našem, ampak v vseh jezikih. Ali ne moremo l-a več izgovarjati? Lahko, kakor kaže skušnja. A zakaj bi se ne ravnali vsaj deloma po Srbih itd., ki imajo svoj o namesto l-a? Ker ga že imajo v knjigi, naj ga imajo: a mi v knjigi nimamo v-a ali kaj drugega in v govoru smo nekako na razpotji; zakaj bi se ne poprijeli tega, kar je bolje in lažje?

Onega l seveda ne bomo več govorili, kot nekda, a naš l ga dobro namestuje. — Zanimivo je, kar sem v nekem kraju na Notranjskem sam opazoval v izgovarjanju. Tam so izgovarjali takrat, ko sem začel na to paziti, obliko „bilo“ (es war) kot „b'lo“. A ker sploh teži navadna govorica na to, da odmetava končni o v srednjem spolu (n. pr. vin', dlét', drév' itd.), odpadel je polagoma tudi o v b'lo in ostal je samo b'l, ki se sedaj izgovarja nekoliko krepkeje kot bál. Končni ta l je pa prav oni debeli l, kakor sem ga slišal tudi med Belimi Kranjci. Morebiti so tudi drugi kaj enakega opazili. Oni l torej še ni izginil iz jezika.

Pozabiti pri tem ne smemo, da je naša pravda v praksi skoro že dognana: otroci se učijo v šoli izgovarjati l in tako tudi mnogokrat sami kaj lepo izgovarjajo. Ako otroci morejo, zakaj bi odrasli ne mogli? In kdo ima ono veljavo, da bi v teh razmerah mogel skoro že navadno ali vsaj privajeno izgovarjavo izpremeniti?

Kratkovidnost.

(Nadaljevanje.)

Ako bi hotel, da je moj spis popoln, moral bi tu razkazati, kako postane oko kratkovidno. Toda moj namen ni, da učim naravoslovje, ampak higijeno. Žnidarsičeva knjižica »Oko in vid« kaže na str. 56, kako se godi v kratkovidnem očesu. Za naš namen je dosti, ako vemo, da očesna »leča«, katero vidimo v punčici, ne more v kratkovidnem očesu več opravljati dobro svojega posla, da se ne raztegne dovolj, ampak je preveč zbočena. V zdravem očesu se tista leča raztegne, kadar gledaš v daljavo, in se skrči ter vzboči, kadar gledaš blizu. To se godi kar samo po sebi in sami ne moremo opazovati, kako se nam krči in razteguje leča. A zmerom se neče oko natanko ravnati tako, kakor je prav. Kdor gleda vedno le blizu in le redkokdaj pogleda v daljavo, njemu se očesna leča tako skrči in vzboči,

kakor naš hrbet, ako se držimo vedno prihuljeno. Ko je treba, neče se stegniti in oko ne more videti v daljavo. Blizu pa tako oko prav dobro vidi, kakor zdravo in v tem se razločuje kratkovidnost od slabovidnosti, vsled katere oko ne vidi dobro niti blizu niti daleč.

Spoznali smo pa s tem tudi, od kod da izvira kratkovidnost. Največkrat izvira iz takega dela ali opravlila, pri katerem je treba dolgo časa blizu gledati, n. pr. pri čitanju, pisanju ali šivanju: zato so pa ta dela tudi glavni vzroki kratkovidnosti in najpogostejše jo najdeš pri dijakih, pisarjih in šiviljah. In to je seveda prav naravno. Oko se privadi takemu gledanju in je vedno nezmožnejše za drugačno. Ko bi očesa ne potrebovali za kaj drugega kakor za čitanje in pisanje, ne bi se bilo treba bati kratkovidnosti. Toda vsakdo gleda rad

tudi v daljni svet in takrat se mu oči kujajo. Prav naravno je to: a ni da bi tako moralo biti. Mnogo jih poznam, ki so veliko čitali in pisali in še mnogo delajo, in vendar imajo tudi za daljavo bister pogled. Zdi se mi tudi — dalo bi se to celo dokazati — da je kratkovidnost dandanes mnogo pogostnejša, nego je bila v prejšnjih vekih. Nekdaj so bolj pametno ravnali z očmi in niso nespametnih pomočkov rabili. Kajti povdarjati moram zopet, tudi oči morejo vstrajati dolgo, samo da jih rabimo pravilno.

Kako da je kratkovidnost razširjena, kažejo nam najbolj statistični podatki iz ljudskih in srednjih šol, kateri se dajo v tem oziru lahko pregledati. Čuditi se skoro moramo, da včasih že prav zgodaj nastopi. Otroci imajo namreč posebno nagnenje, da se hočejo sprva, ko začno pisati in čitati, — ker niso še vajeni, — z očmi knjige ali zvezka skoro dotikati. Bodisi da pišejo ali rišejo, kar vležejo se na klop, ako učitelj ne pazi natančno in jih vedno ne opominja. Iz skušnje vem, da je treba v to vedno opominjati, seveda, tudi posebna dolžnost je učitelju opominjati, naj ne gledajo učenci preveč blizu v knjigo, naj ne pišejo preveč skloneni, kajti to je velika škoda očem, pa tudi telesu. — Da je v srednjih šolah kratkovidnost zelo razširjena, kažejo nam naočniki, katere vidimo na mnogih mladih obrazih, kar bi se bilo nekđaj zdelo kaj čudno, a dandanes smo se privadili že vsemu. Imam sicer pri rokah precej podatkov, katere bom porabil pozneje, a že kolikor sodim povprek po skušnji, ima n. pr. po dovršenem osmem gimnazijalnem razredu nad polovico dijakov kratek pogled.

Z ozirom na razne stanove je mnogo kratkovidnežev v duhovskem stanu, pač zato, ker duhovniki v resnici mnogo delajo z očmi, beró in pišejo. Skoro tisto velja tudi o učiteljih, zlasti o tistih, ki imajo s popravljanjem raznih pismenih nalog res grozno težavno in za oči škodljivo delo.

No, vendar ne izvira kratkovidnost vselej iz imenovanih vzrokov, včasih so vzroki tudi notranji. Nekateri otroci pridejo kratkovidni na svet. Taki ohranijo navadno kratkovidnost celo življenje. Drugi postanejo kratkovidni po kaki bolezni, a pozneje se jim zopet izgubi ta napaka. Poznal sem starega, učenega moža, ki mi je pravil o svojih očeh to-le: »V mladosti sem imel pravilen pogled, a po učenji prišla je v 20. letu nagloma kratkovidnost. V poznejši moški dobi nastopila je daljnovidnost, a sedaj postal sem slaboviden in sem na eno oko skoro slep.«

Tako se menjava ta očesna bolezen. Zanimivo je tudi, da je navadno eno oko kratkovidno, drugo pa pravilno, ali eno kratkovidneje nego drugo. Za nalašč sem v ta namen opazoval nekatera očesa in večinoma se mi je to pravilo potrjevalo. Včasih se je kazal prav velik razloček, tako, da je bilo eno oko prav zelo kratkovidno, drugo pa daljnovidno. Vsakdo lahko sam sebe opazuje, ako zatisne eno oko za drugim in gleda v zmerno daljavo.

Ali se pa kratkovidnost dá tudi po očesni zunanosti opazovati? Dá se opazovati in lahko je kratkovidneža spoznati ne samo na gledanji, ker povsod svojo glavo zelo približava raznim predmetom, ampak tudi na očesu.

(Nadaljev. prih.)

Prva slovenska stalna učilska razstava.

Šolstvo inih narodov napreduje iz raznih vzrokov bolje od slovenskega. Poleg drugih prednosti imajo nemške, česke šole tudi več učil nego slovenske. Po večjih mestih, n. pr. v Gradcu, na Dunaju, prirejajo celó učitelji muzeje učnih pomočkov ali tako zvane permanentne razstave učil. Jednako učilsko razstavo namerava ustanoviti »Pedagogičsko društvo« v Krškem za slovenske šole in učitelje. Nabiralo bode po naši ožji in širji domovini in v obče pri založnikih po svetu raznovrstnih učil: knjige za šolo in učitelje, karte, slike, kalupe, aparate, prirodnine in drugo, vse pač, kar šola rabi in kar šoli koristi. Vse nabrane predmete zbiralo bode »Pedagogičsko društvo« v Krškem v lepih prostorih tukajšnje ljudske in

meščanske učilnice, kjer bodo stalno razstavljeni vsem slovenskim učiteljem na ogled. Došla darovana učna sredstva se bodo razglaševala in opisovala v društveni knjigi, v »Pedagogičskem letniku«, in v šolskih listih: v »Učiteljskem Tovarišu« (v Ljubljani) in v »Popotniku« (v Mariboru). S tem si dovoljujemo torej na to novovažno podjetje opozoriti slovensko občinstvo, osobito učiteljstvo slovensko; založnike šolskega blaga in šolske prijatelje pa prositi, da bi blagovolili brezplačno in franko pošiljati primernih predmetov v »prvo slovensko stalno učilsko razstavo«.

V Krškem, 16. februarja 1888.

Odbor „Pedagogičskega društva“.

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

O „Slov. Matici“ bi morali poročilo dopolniti s tem, da bi ocenili znanstveno knjigo: »Vvod v modroslovje.« 8°. 192 str.

Toda, ker je njen pisatelj urednik tega lista, naj zadostuje to naznanilo.

O „Wolfovem slovarju“ slovensko-nemškem delu smo od urednika izvedeli to-le: Prvo delo bode konec meseca marca dokončano, to je, urejeno bode gradivo, ki je bilo uredniku izročeno. Za tisk pa ta izdelek še nikakor ni prirejen. Treba je, da prirodopisna imena temeljito pregleda strokovnjak. Tega dela se je bil lotil pokojni Fr. Erjavec, toda nemila smrt mu je ustavila delo, komaj začeto. Tudi ostalo gradivo, ki je zelo nedostatno, je treba dopolniti, nekaj z ispiski iz boljših, zlasti starejših knjig, nekaj z zbirkami med narodom nabranih besed, katere rodoljubi uredniku že zdaj pošiljajo in, kakor upa, še bodo pošiljali. Na zadnje bode treba temeljitega pregleda vsega dela in potem se bode začelo tiskati.

„Strijc Tomova koča“, ali življenje zamorcev v robnih državah severne Amerike. Angleški spisala Henrieta B. Stowe. Iz nemškega poslovenil Fr. Malavašič. Drugi popravljeni natis. V Ljubljani. Založil in izdal J. Giontini 1888. 8°. 228 str. Cena 70 kr., po pošti 75 kr. — To je sedaj že tretjič izdano delo v slovenskem prevodu. — Prvi prevod je priredil Fr. Malavašič, drugi J. B. (Janez Božič). — Prvi prevod imamo tukaj v drugem natisu, ki je dovolj primeren sedanjim zahtevam, da ga lahko priporočamo. Naj se uči mladina iz knjige milosrčnosti do bližnjega.

„Grundriss der slovenischen Grammatik“ mit Uebungsbeispielen, Gesprächen und deutsch-slovenischem Wörterverzeichnis. Von dr. Jakob Sket, k. k. Professor. Klagenfurt 1888. 8° 188 str. Ker smo to knjigo ravno dobili v roke, jo sedaj samo naznanjamo. Zdi se nam kaj rabljiva.

HRVATSKO SLOVSTVO.

(Piše Janko B.)

Hrvatsko slovstvo se je z novim letom lepó pomnožilo. Najbolj razveselila nas je že dolgo ometana: »Praktična gramatika ruskoga jezika, za samouke napisao prof. Pero Budmani; član jugoslov. akademije. 8°. str. 165.« Cena 1 gld. 50 kr. — S tem delom olajšal je pisatelj. Hrvatom pot do ruskega jezika. Slovnica je zelo praktična, posebno pa za samouke in takó urejena, da se ruski jezik ne smatra čisto neznanim jezikom, nego, da učenca pouči, kje in koliko se ruski jezik od hrvatskega razlikuje. To pa tudi ni bil majhen posel, vendar gospod pisatelj ga je vrlo zvršil. Slovnici dodal je še berilo, da se učenci urijo v branji in predstavljani, in kratek rusko-hrvatski in hrvatsko-ruski slovarček.

Hrvatska knjiga cvete tudi v sredi tihih semeniških zidov. Semeniško društvo »Sbor duhovne mladeži zagrebske« (kolo mladih rodoljuba), katero je lani svojo petdesetletnico slavilo, izdalo je v prevodu jako mično knjižico: »Papa Leon XIII. Spomenica u slavu njegove zlatne mise. 16°. str. 64.« Cena 10 kr. — V tej knjižici razpravlja se zelo zanimivo o sv. Očetu prijatelju molitve, misijo-

narju in reformatorju, učenjaku, politiku in učitelju državnega prava. — Društvo »Zvonimir« na Dunaji izdalo je spomenico tristoletnice Gunduličevega rojstva. Tu je opisan v kratko životopis njegov, potem sledé pesmi, katere so spevali prvi hrvatski pesniki njemu v slavo in pa razna mnenja o Gunduliću. Izdanje je zelo krasno, na čelu dela pa je Gunduličeva slika. Naj povem na tem mestu, da so po vseh hrvatskih mestih proslavili slavnega pesnika, kar so najbolje mogli. Da, tudi bratje Srbi ga niso pozabili. V Belem gradu so se posebno obnesli. Pri predstavi objel je pred Gunduličevim spomenikom Hrvat Srba, Hrvatica Srbkinjo. »Sloga naj bode med jednokrvnimi brati!«

Tudi bosenski Hrvati počeli so vstajati. V Serajevu, v tiskarni »Bosenske pošte« počela so izhajati »Pjesnička djela«, velikana v pesnji, priprostega bosenskega frančiškana Fra. Grge Martića. I. zvezek (8°. str. 64. Cena 30 kr.) prinaša početek »Osvetnici I. Obrenov. Dogodjaj iz 1857.« Kaj je Hrvatom Martić, je dobro znano. Zatorej bodejo jim dobro došla njegova dozdej tiskana in še ne-

tiskana dela, katera bodejo izšla v 20 zvezkih v zelo elegantnem izdanju. — Mlad, a zelo izvrsten in priljubljen pesnik Ivan Lepušić, kateri je svoje pesme posebno v »Viencu« oglaševal, pozivlje Hrvate na I. zvezek svojih pesmij »Pjesnički prvijenci«, katere bodejo obsezale 12 tiskanih pól, a izšle bodejo tudi v tiskarni »Bosenske pošte«. Cena knjigi bode 1 gld. — Rusi počeli so se bolj ozirati na brate Hrvate, ker so v ruskem mesečniku: »Djelo«, v prevodu Umenov-Kaplunskega izšle dve pesmi neumrlega A. Šenoe.

Z novim letom počeli so izhajati razni novi časopisi, takó n. pr. v Zagrebu: »Dom i svet«, »Pregalac«, »Prijatelj naroda«, v Karlovc: »Zora«, a na Sušaku »Nepristran«.

Smrt pobrala je z novim letom tudi dva moža, katera sta precej koristila Hrvatom na književnem polju. 7. januarja umrl je v Zagrebu Mijo Krešić. Bil je dober podpiratelj hrvatske knjige, založeval je: »Naše gore list« in izdajal: »Hrvatski zabavnik«. 20. m. m. je pa umrl Jos. Lach, župnik v Madjarevu. Uredil si je v Madjarevu malo tiskarno in izdajal pridige pod naslovom »Duhovni pastir«. R. i. p.!

Raznoterosti.

Oves, oset, vražji stric. Leta 1829 je rajni dekan A. R., čegar spisi so mi po č. g. I. Št. v roke prišli, zapisal sledečo pravljico, menda še sedaj med štajarskimi Slovenci znano.

Bog je rastlinam vsaki svoje ime dal in tudi odločil, v kateri namen naj služi. Pristopil je pa vrag in je rekel: »Daj tudi meni kako žito, da bom nekaj svojega imel.« Bog mu je odločil oves, naj ga ima. Vrag se je kar hitro proti peklu podal, da bi si tam svoje žito zapisal in imena njegovega ne pozabil. Zdaj je pa stopil pred Boga sv. Peter in je rekel: »Pač škoda za oves! V hudih letih bi še kdaj človek rad ovsen kruh jedel.« Ko je to rekel, je kar hitro za vragom postopil, ki je s potoma v enomer mrmral: »Oves, oves, oves«, — da bi imena svoje rastline ne pozabil. Ko sv. Peter vruga dojde, lopi s palico po drevesu, mimo katerega je vrag hitel — in vrag se silno prestraši, tako, da mu spomin na oves čisto izgine. Zadere se ves jezen nad sv. Petrom: »Kaj me strašiš? Zdaj sem, žito pozabil, katero mi je Bog dal.« Sv. Peter pa mu reče: »Nič ne de; če si je ti pozabil, jaz ga nisem: oset je tvoj.« Vrag si je hitro oset zapisal, in oset mu je tudi ostal; zato se pa tudi »vražji stric« imenuje.

Dr. Jos. Pajek.

Kdor hoče postati gluhi, naj kupi »antifon« (Antiphon), ki ga je izumil stotnik M. Plessner v Stuttgartu. Čemu neki nam bode, vprašate me?

Jaz ga sicer še nimam pa včasih bi ga potreboval. Le pomislite: celo uro in še več poslušati, kako začetnik svoje hripave gosli drgne, ali kako drugi po klavirju razbija, kako včasih v drugem ali tretjem nadstropji poka, bobni, škriplje, šumi, cvili, piska ... Tu bi na mestu bil antifon. Včasih sem v šoli med uro, ko nisem še dobro znal za naslednjo uro in je vrišč v sobi bil velik, vtaknil dva prsta v ušesi in imel sem izvrsten antifon; ako to ni izdalo, vpil sem tudi sam z drugimi ali pa celó tolkel z ного ob tla, kar seveda ni bilo prav. Plessner pa je napravil mesto prstov nekake zamaške, ki se vtaknejo v ušesa in se v njih prav krepko držijo. Antifon se obesi lahko kar na urino verižico in kadar hočeš, vzameš ga v službo.

Enokoleselj. Naši mladi čitatelji so gotovo že občudovali one čvrste jezdece, ki imajo namesto konja — voziček z dvema kolesoma, kojega sami gonijo. Prav lepo je videti takega čvrstelega samovoznika, gotovo jim kak mlad gledalec zavidava njihovo spretnost in si želi imeti tak dvokoleselj ali bicikel. No pa dvokoleselj še nič posebnega ni. Neki Mills v Pittsburgu je iznašel enokoleselj ali unickel. Kolo je precej veliko, njegov premer je 2 metra dolg. Sredi kolesa sta napravljeni dve stopali in sta utrjena dva ročaja. Samovoznik mora stati ter goniti kolo z nogami, s katerimi se opira na eno in na drugo stran. Vravna se ta »hitronožec« (velo-

ciped) s tem, da se voznik na ono stran nagne, kamor hoče voziti. Pravijo, da se more enokolesnik zelo hitro voziti. — No, naj si bode: ne bomo jim zavidali dvokoleselnov in enokoleselnov, dokler je naš brezkoleselj dober, ki nam ga je dal vsem stvarnik.

Robida. Čaj piti je včasih dobro, posebno po zimi se prileže čašica te pijače; le škoda, da je pravi ruski čaj predrag, razni namestki pa so navadno pusti ali celo škodljivi.

Vendar eno pošteno izjemo vam lahko povem. Bodeči grm robidov vsi poznate, ali od slabe, ali od dobre strani. Kadar ste moško šetali po ledini, vas je krepko obrala za obleko opozarjajoč, da je ne smete tako prezirati; ali pa vam je ponudila ob hudi vročini sočnih črnorudečih jagod-robidnic v hladilen lek. V latinskem se piše robida za: »*Rubus fruticosus*« in stoji v zlahtnem redu »*Rosaceae*« in v razredu »*Dryadeae*«. Mladi listi tega grma ubrani, na solncu posušeni in navadno pripravljeni, dajo prav okusen čaj, ki je vrhu tega silno dober kup, ker si ga more vsakdo sam nabirati. Ako se komu posreči izumiti kak posebno izvrsten recept za robidov čaj, naj ga tukaj v občno korist razglasi.

J. J.

Cvetica ognjenica. Znane so vam razne čudovite lastnosti naših domačih in tujih rastlin. Kdo še ni videl rože, lilije v cvetji? Ali ni krasen šopek, kadar spretna roka med rože in klinčke povije še modrih vijolic in kako lepo vse to diši! Nekatere rastline hranijo v sebi zdravilnih, druge redilnih moči; vsakatera ima gotovo kaj posebnega od Stvarnika jej podeljenega. Eukalyptus prežene močvirsko mrzlico, da le raste kje poleg naše hiše. Apocinum lovi muhe, Plectranchius preganja mole; iz teh in enacih delajo prah zoper ta mrčes. — Tudi mesto ur služijo cvetice, ker imajo nekatere to lastnost, da se ob določenem času razcvitajo in enako zapirajo. Jalapa, Onothera i. dr. cvetó le v mraku in ponoči, lan in slak pa le po dnevu. Tacih znamenitost poznate vsi več ali manj, a da so tudi cvetice ognjenice na svetu, tega pa ne vé vsakdo. Hribe ognjenike — te že poznate, a cvetke take ne in vendar raste na zemlji naši. Ime jej je: *Dictamnus fraxinella*, jesenjak ali jesenov koren po domače; cvete rudeče ali belo in prijetno diši. Ta cvetica ima tedaj to lastnost, da si pusti svoje krasne cvete prižgati in kadar niso rosni, goré s svetlim plamenom, pa vendar ne zgoré, marveč so v dveh ali treh dneh enako krasni, kakor prej,

in prižgani na novo ravno tako lepo zopet gorijo. To prihaja od tod, ker se ta cvetica potí v svoji rasti, in ta njeni lepo dišeči znoj ima v sebi eterične snovi, katere vžgane naglo zgorijo in cvet v ognju ohranijo. Poišcite torej v svoji knjigi najprej in potem spomladi v prirodi to čudovito cvetko in poskusite to iznajdbo. Ako se vam posreči, pišite na »Dom«, da se razglasi po »Svetu«.

J. J.

Vstrajnost kitajska. Kdor hoče na Kitajskem višjo stopinjo učenosti doseči, mora zelo priden in vstrajen biti. Prva dijaška leta rabi Kitajec verski nauk in si zapomni cele knjige na pamet. Daljnih šest let se mora vaditi oblikoslovja v pisavi in govoru. Kadar se že zna vsestransko gibati, treba se je še nekoliko let vežbati, da si pridobi tudi spretnosti. Komaj se dan zazna, ima kitajski dijak že knjigo v rokah in se trudi in vadi do pozne noči. Zaspan ne sme biti nikdar. Ako mu v poznih urah glava noče več ravno stati, lahko si svojo kito priveže na kljuko, ali si s šilom podpre brado in se uči naprej.

Čas je treba vestno rabiti za učenje. Na sprehodu, pri obedu, celó za plugom se uči Kitajec, kadar je sila velika. Obesi knjigo volu med roge, koraka za plugom in nadaljuje učenje; tako služi ob enem dvema gospodoma. Kadar ukažljen dijak stopi prvikrat pred svojega učitelja, postavi ga ta pred skladalnico knjig in učil, da mu kar vid in sapo jemlje. Ali pravi Kitajec se tega ne vstraši, zna si pomagati in pogum vzbujati. Tako se loti nekaj dijaka od prve vaje domu gredočega strah, kako bo zmagal toliko učenosti? A glej! Pri potu tam vidi staro ženo, ki je brusila na kamnu debel železen drog. Čemu ti bode to? popraša jo dijak. Poskusiti hočem, ali bi se napravila iz njega šivanka. Dobro, si misli dijak, ako se ta ne bo naveličala, tudi jaz se ne smem. Učil se je pridno, dosegel učenost.

J. J.

Iz česa je človeško telo? Na to odgovarja »D. Med. Ztg.«; Človek, ki tehta 78 kg, je iz 44 kg *O*, 7 kg *H*, 22 kg *C*, 1720 g *N*, 1750 g *Ca*, 800 g *Cl*, 100 g *Fl*, 500 g *P*, 100 g *S*, 800 g *K*, 70 g *Na*, 50 g *Mg* in 75 g *Fe*. — Naši mladi kemiki že vedó, kaj to pomeni.

Smešnica. Veliko učenost je pokazal neki javni učitelj, govoreč o koristi vode. — »Gospoda moja, dejal je, ako ne bi imeli vode, ne bi se mogli učiti plavati: kako lahko bi potem ljudje utonili!«

 Častite naročnike vljudno prosimo potrpljenja, ako katera izmed zadnjih številk ni redno došla. Prosimo, naj reklamujejo, reklamacija je poštne prostá. Vsak začetek je težak. Odslej — upamo — bode vse v redu.

UPRAVNIŠTVO.

Cena: Za celo leto 1 gld. 60 kr.; za pol leta 80 kr. Uredništvo in upravnništvo je v Marijanišči.

Izdajatelj, lastnik in urednik dr. France Lampe.

Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.